

PS VAN EEN REDACTEUR

Een blijvende voetafdruk?

Jaap van Vliet

*'Ik ben benieuwd hoelang het zal duren voor men ook kan schrijven: er is een tijd geweest dat men voor een pedofiel contact de gevangenis in ging. Iemand om die reden in voorarrest houden en een gevangenisstraf opleggen berust naar mijn overtuiging op een afschuwelijke vergissing, die rechtstreeks voortvloeit uit een taboe. Niet de rechter, maar de wetgever en dus wij allen blijven daar debet aan. Graag voeg ik mij bij mevrouw Mr. H. Singer-Dekker, waar zij schrijft dat ook zedendelinquenten vermoedelijk steeds meer gezien worden als mensen aan wie schuld ontbrak en die alleen behandeling behoeven.'*¹

De vorenstaande voorspelling uit een publicatie uit 1970 is maar zeer ten dele uitgekomen. Behandeling en begeleiding in een justitieel kader zijn zeker gangbare reacties op het gedrag van zedendelinquenten. Maar dat zedendelinquenten in onze tijd worden gezien als mensen aan wie geen schuld is toe te rekenen of die niet in de gevangenis terecht behoren te komen en slechts behandeling behoeven, is zeker niet gangbaar geworden. In het rapport *Gevangene van het verleden* uit 2014,² over de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving, wordt gesteld dat voor velen in de praktijk pedofilie en zedendelinquentie bijna gelijk aan elkaar worden gesteld. In navolging van de Engelse criminoloog Stanley Cohen wordt in verband met zedendelinquenten nu geschreven in termen als 'folk devils'. Het theoretische deel van het rapport is voor een belangrijk deel gebaseerd op studies van Cohen naar het begrip *moral panic*. 'Het wordt vooral gebruikt om de aandacht te vestigen op het disproportionele, negatieve karakter van sociale reacties op afwijkend gedrag. Volgens Cohen zouden overtrokken reacties kunnen bijdragen aan de "amplificatie" van de problemen. De overtrokken, negatieve manier waarop gereageerd wordt op afwijkend gedrag kan leiden tot stigmatisering, uitstoting en agressieve tegenacties van de betrokken daders, en dus tot verergering van de problemen.'³ Kernbegrippen daarbij zijn bezorgdheid over het gedrag van een groep of persoon, die vervolgens als vijand wordt gezien. Daarna bestaat er

- 1 W.J. Sengers, 'Pedofilie', in: D. Zeldenrust e.a., *Gewoon bijzonder. Beschouwingen over enige bijzondere vormen van seksueel gedrag*, Amsterdam: Humanitas 1970.
- 2 M.M. Boone, H.G. van de Bunt & D. Siegel, m.m.v. K. van de Ven, *Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving*, in opdracht van Programma Politie & Wetenschap. Politie & Wetenschap, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2014.
- 3 Boone, Van de Bunt & Siegel 2014, p. 18.

consensus in de samenleving over de afkeurenswaardigheid van het gedrag, waarop een disproportionele reactie volgt. Ten slotte is er sprake van vluchtigheid van deze sociale reactie. ‘De morele paniek is, met andere woorden, een korte maar krachtige reactie. De aandacht van het publiek, de media, enzovoort verdwijnt even snel als zij opkwam. Maar de crisis laat wel blijvende voetafdrukken na, bijvoorbeeld in de vorm van uitbreiding van strafrechtelijke bepalingen of verhoging van wettelijke strafmaxima.’⁴

Kijkend naar de *moral panic* na de verdwijning en het terugvinden van Anne Faber is de vraag welke ‘blijvende voetafdruk’ hiervan in de samenleving en in het strafrecht zal achterblijven. Het viel mij op dat de verdachte van de verdwijning en dood van Anne Faber, Michael P., direct in de pers werd neergezet als schaamteloos en zeer gewelddadig, nog ruim voordat zijn eventuele slachtoffer was gevonden en terwijl zijn betrokkenheid nog onduidelijk was. Er was nauwelijks nog sprake van remmingen in de commentaren. In het *Algemeen Dagblad* van 10 oktober 2017 werd zelfs de metavraag opgeworpen: ‘Maar zelfs al heeft hij niets met haar verdwijning te maken: hoe kan het dat hij daar rondliep?’

Of de morele paniek na deze gebeurtenis een korte maar krachtige reactie is of was, staat nog niet vast, maar de discussie over gevangenisstraf, tbs, seksueel delinquenten en het functioneren van de psychiatrie is geopend en zal zeker haar sporen nalaten.

Regelmatig stonden de afgelopen jaren nut en noodzaak van de tbs ter discussie, vooral wanneer zich een ontvluchting of ernstiger incident voordeed. Gevangenisstraf leek nogal eens een alternatief, ondanks dat de cijfers uitwijzen dat tbs in het algemeen leidt tot minder recidive. Nu, in het geval van verdachte Michael P., is er weer de vraag waarom hij een gevangenisstraf en geen tbs opgelegd heeft gekregen. De media hebben een gebrekkig geheugen.

In een petitie van ‘het volk’ wordt het ‘falende rechtssysteem’ aangeklaagd. Deskundigen verklaren dat tbs ook zonder multidisciplinair onderzoek (door een psychiater en een andere gedragsdeskundige, zoals de wet voorschrijft) kan worden opgelegd; het is al meerdere keren gebeurd. Maar volgens de wet is de tbs bestemd voor psychisch gestoorde daders die een ernstig gevaar voor de samenleving opleveren. En als er geen deskundige is die een psychische stoornis heeft vastgesteld, waarop moet de rechter zich dan baseren? In de praktijk blijkt het mogelijk om gebruik te maken van gegevens uit observatie van de verdachte en op eventueel aanwezige eerdere rapportages over diens psychische toestand. Maar als dergelijke gegevens ontbreken? Peter van de Laan, hoogleraar Reclassering, en Wim van Kordelaar, lid van het Adviescollege Verloftoetsing Tbs, bepleiten verruiming van de wettelijke mogelijkheden om tbs op te leggen.

Van Kordelaar meent zelfs dat het gevaarrisico en niet de psychische stoornis bij oplegging van de tbs centraal zou moeten staan. Maar als er geen psychische stoornis kan worden vastgesteld, wat is dan de toegevoegde waarde van de tbs boven een (lange) gevangenisstraf? En wordt de tbs dan niet een achterdeurtje om mensen die ongetwijfeld een ernstig delict hebben gepleegd, een psychische stoornis aan te wrijven en hen zodoende lang, zo niet levenslang, te kunnen

4 Boone, Van de Bunt & Siegel 2014, p. 19.

Jaap van Vliet

opsluiten? Dat zou wel eens de 'blijvende voetafdruk' van de situatie rondom Michael P. kunnen worden.

Het lijkt mij dat bij de oplegging van de tbs een (al dan niet behandelbare) stoornis moet worden vastgesteld waarvan de ernst en de recidivekans regelmatig door de rechter wordt getoetst. Motivatie voor behandeling bij de betrokken patiënt is daarbij mijns inziens geen vereiste; motivatie is beïnvloedbaar en daarvoor is juist de verlengbaarheid van de maatregel een goed middel. Maar wat naar mijn mening niet meer van deze tijd is, is dat de tbs pas ten uitvoer wordt gelegd nadat de (vaak jarenlange) gevangenisstraf is uitgezeten. Hoe is het mogelijk dat een diagnose van een ernstige psychische stoornis wordt gesteld terwijl vervolgens jaren wordt gewacht deze stoornis adequaat te behandelen? Na al die jaren in de gevangenis is het lastig om nog een delictanalyse te maken. Waarom niet de straf en de behandeling gelijktijdig in een Forensisch Psychiatrisch Centrum laten aanvangen, zodat de totale behandelduur kan worden bekort en de motivatie van de patiënt zal toenemen? Natuurlijk zijn er dan problemen op te lossen, zoals: hoe om te gaan met de situatie waarin de behandeling al is afgerond, terwijl de gevangenisstraf nog niet is uitgezeten? En: hoe om te gaan met verlof, dat toch een integraal onderdeel is van de tbs-behandeling? Het is allemaal op te lossen als de discussie op een ontspannen en professionele wijze wordt gevoerd. En dat, vrees ik, is de komende jaren, gezien de 'morele paniek' na elk incident, politiek noch in de media mogelijk.